

УДК 37.013

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ІМІДЖ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА»

Ніколаску Інна Олександрівна
м.Черкаси

Статтю присвячено проблемі використання інтерактивного навчання в системі післядипломної освіти під час проходження курсів підвищення кваліфікації соціальних педагогів. Запропоновано активні форми і методи навчання під час опанування авторської програми курсу “Імідж соціального педагога”, яка спрямована на удосконалення рівня професійної компетентності та виявлення важливих професійно-особистісних якостей спеціаліста соціальної сфери для подальшої професійної діяльності.

Ключові слова: соціальний педагог, професійний імідж, професійно-особистісні якості, інтерактивні форми роботи.

Одним із головних пріоритетів післядипломної освіти є розвиток творчої, компетентної особистості соціального педагога, яка здатна розвиватися, самоудосконалюватися, самореалізовуватися в подальшій професійній діяльності. Оскільки соціальна педагогіка як наука проходить власний період становлення та розвитку, а соціальний педагог вибудовує особистісно-професійну траєкторію діяльності, саме курси підвищення кваліфікації мають сприяти поетапному розвитку знань, умінь та навичок спеціаліста соціальної сфери. Тому післядипломна освіта має будуватися на особистісно орієнтованому навчанні досвіду учнів та на поліпшенні якості їх підготовки. Це, у свою чергу, спонукає до пошуку організаційних форм і методів навчання, адекватних завданням освіти досвіду.

У різних країнах світу вже накопичено й проаналізовано певний досвід практичної організації навчання досвіду студентів у процесі професійної перепідготовки, сформовано запас емпіричних даних, спостережень про психолого-педагогічні особливості тих, хто навчається. Науковий інтерес викликають студії, присвячені теоретико-методичним засадам навчання досвіду (С.Архипова, А. Гордон, С.Зміюв, В.Пуцов, Е.Торндайк), психологічним аспектам професійної підготовки і післядипломної освіти педагогічних кадрів (В. Семиченко), шляхам удосконалення роботи системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (Н.Білик, Л.Даниленко, Л.Набока, В.Олійник, Н.Протасова, М.Скрипник та ін.).

Однак у психолого-педагогічній літературі, присвяченій актуальним питанням методології післядипломної освіти та проблемам професійного іміджу соціального педагога, відсутня чітка концепція розуміння ролі інтерактивного навчання під час вивчення

окремих фахових курсів та тем.

Стаття має за мету висвітлити зміст та ключові аспекти курсу “Імідж соціального педагога”, яка розрахована на соціальних педагогів, що проходять курси підвищення кваліфікації, та виокремити основні методи інтерактивного навчання під час опанування програми вказаного курсу.

Одним із головних напрямів розвитку післядипломної освіти постає пошук методологічних засад, які дозволяють досліджувати нові проблеми в галузі педагогіки та сприяють олюдненню знань і практичних здобутків, становленню самостійної і творчої особистості соціального педагога, розвитку й удосконаленню його загальної і професійної компетентності. З метою вирішення означеного питання та удосконалення рівня розвитку професійно-особистісного іміджу і діагностиці його проявів у професійній діяльності соціальних педагогів була створена спеціальна програма курсу “Імідж соціального педагога”, яка реалізується на базі Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників. Основне завдання програми – підвищення рівня професійної підготовки та кар’єрного зростання соціальних педагогів завдяки вивченню основ загальної та педагогічної іміджології. Програма курсу складається з наступних тем: “Імідж як соціально-презентаційна складова особистісних проявів соціального педагога”, “Іміджева модель професійної діяльності соціального педагога”, “Технологія іміджування: самопрезентація”, “Імідж як джерело особистісного розвитку та причина особистісної стагнації”, “Вплив іміджу соціального педагога на міжособистісну взаємодію”, “Адекватність самовираження. Фактори, що зумовлюють негативний імідж”, “Цілісність іміджу соціального педагога як передумова успішної професійної діяльності”.

У контексті нашого дослідження наголосимо, що першоосновою розвитку потреб і здібностей особистості соціального педагога є його діяльність (зовнішня і внутрішня). У діяльності й через діяльність особистість самостверджується, розвиваючи і формуючи різне ставлення до навколишнього світу та самої себе. У процесі діяльності формуються і розкриваються зовнішні та внутрішні прояви професійно-особистісного іміджу фахівця. Саме тому у процесі опанування курсу важливе місце відводять „активним” методам навчання соціальних педагогів. Нам імпонує думка А. Вербицького про те, що досвід „активного” навчання в усіх ланках професійної освіти переконує, що за допомогою його форм,

методів і засобів можна надзвичайно ефективно вирішувати цілу низку завдань, які в традиційному вирішити важко [1–2].

Під активним ми розуміємо таке навчання, у якому соціальний педагог є суб'єктом пізнавальної діяльності, активною особистістю в процесі самостійного здобування знань, умінь і навичок та професійного самовизначення. Активне навчання зміщує акцент із навчальної діяльності викладача на активізацію діяльності студентів-слухачів й актуалізацію їхніх мотиваційних ресурсів, що має принципове значення в процесі їх професійної перепідготовки.

Із позиції розвитку в соціальних педагогів професійного іміджу активність визначають як важливу характеристику виявлення ними ставлення, мислення та діяльності в таких ситуаціях, які не мають нормативного опису. Активні методи навчання є методами педагогічного впливу і компонентами змісту навчання, тому що за їх допомогою можна реалізувати діяльність, яку вербальним шляхом реалізувати не можливо. Через активні методи навчання можна проектувати навчальну ситуацію, у якій виявляється професійний зміст навчання.

В аспекті нашого дослідження доцільно визначити відмінність між активними та інтерактивними методами навчання. „Інтерактив” з англійської від „interact”, де „inter” – взаємний і „act” – діяти. Тож інтерактивний – здатний до активної взаємодії, діалогу. На нашу думку, до інтерактивних методів навчання можна зарахувати ті активні методи, які дозволяють залучити до активної діалогічної (полілогічної) діяльності всіх присутніх на занятті, тобто – кожен інтерактивний метод навчання є, безперечно, активним, але не кожний активний може бути інтерактивним.

Інтерактивні методи навчання дозволяють не тільки оптимально враховувати навчальні потреби дорослої людини, а й створювати умови для постійного, систематичного аналізу власних дій. Завдяки інтерактивному навчанню можна уникнути появи у свідомості соціальних педагогів шаблонів, стереотипів у ставленні до професійної діяльності.

Інтерактивні методи післядипломного навчання – це система способів діалогічної взаємодії суб'єктів післядипломного навчання (учіння), спрямованих на осмислення діалогу, його „інтер”-, „інтра”-, „мета”-, суб'єктні плани [3, с. 117].

Тобто інтерактивні методи післядипломного навчання можна кваліфікувати як систему суб'єкт-суб'єктних відносин, основу якої становить освоєння соціальним педагогом методів, засобів навчання, теорії їх використання для реалізації місії освіти, представленої в навчальних завданнях предмета.

Інтерактивні методи ґрунтуються на діяльності учасників та груповій взаємодії. Вони необхідні для того, щоб: порушити монотонність і поживити навчальні заняття; сприяти формуванню партнерських відносин; розвивати співпрацю, творчість; забезпечити орієнтацію навчання на практичну професійну діяльність; залучати до співпраці широку аудиторію слухачів.

Інтерактивні методи навчання сприяють досягненню мети навчання, їх обирають відповідно до навчальних потреб. Зазначені вище особливості впливають на процес навчання дорослих учнів. Їх

необхідно враховувати викладачам закладів післядипломної освіти, адже сама суть інтерактивності під час навчання вводить елемент непередбачуваності.

До найбільш поширених інтерактивних методів, які використовують під час навчання соціальних педагогів, належать: лекції-дискусії, „лекції вдох”, лекції-презентації, дискусії, соціально-психологічні тренінги, рольові ігри, моделювання ситуацій, мозковий штурм, психодрама, проєктивне малювання, творча вправа. Зазначені методи та інші вправи забезпечують своєрідну базову модель, до якої „добудовуються” майбутні перспективи особистісного розвитку і професійного вдосконалення соціальних педагогів. У такому активному процесі відбувається не просто засвоєння певної інформації на заздалегідь задану тему, а розгорається „саме життя”, де учасники „проживають” конкретну подію, сплановану, структуровану, концентровану. Метою використання активних форм і методів навчання є стимулювання соціального педагога до ціннісно-змістових пріоритетів у професійній діяльності, які розкриваються через якість гуманізму професіонала.

Щоб подолати негативні впливи на професійний імідж, у межах спецкурсу ми розробили комплекс тренінгових занять, які сприяють опануванню певних життєво важливих умінь соціальних педагогів: індивідуальні вміння, значущі для особистості в системі стосунків; групові (пов'язані з необхідністю діяти і працювати в групі); управлінські (пов'язані з питаннями самоорганізації особистістю своєї життєдіяльності).

Важливими під час проведення тренінгових вправ є вміння, пов'язані з самореалізацією особистості (орієнтація на себе), та вміння, які забезпечують ефективний взаємозв'язок з іншими людьми (орієнтація на інших).

Групові заняття ґрунтувалися на таких принципах:

1. Принцип безоцінювального безумовно позитивного ставлення до інших.
2. Принцип емпатії (вміння відчувати душу іншої людини як свою).
3. Принцип індивідуального сприймання змісту творчої діяльності та ігрової.
4. Принцип конгруентності (відповідність дій думкам).
5. Принцип зворотного зв'язку. Зворотний зв'язок здійснюється, коли одні учасники групи повідомляють про свої почуття, судження, ставлять запитання для уточнення того, чи правильно вони зрозуміли інших, висловлюють свої зауваження і вносять корективи. Найважливіша передумова зворотного зв'язку – наявність віри в спілкування, поваги, взаємної підтримки.
6. Принцип щирості та відвертості.

Під час занять ми використовували ігротерапію, яка сприяла розширенню репертуару самовираження особистості; досягненню емоційної стійкості та саморегуляції; усвідомленню самого себе, своїх переваг і недоліків (саморефлексії), основних життєвих цінностей (на досвіді інших людей); набуттю досвіду та апробації поведінки в різних життєвих ситуаціях.

На формування вміння представляти себе та розвивати свій професійний імідж соціальним педагогам запропоновано вправу „Легенда про ім'я”. Про-

ведення цієї вправи мало на меті познайомити слухачів спецкурсу один з одним та сформувати уявлення про учасників групи. Така вправа давала можливість створення власного образу, схваленого оточенням.

Для виявлення рівня професійної компетентності соціальні педагоги виконували вправу „Я як реальний соціальний педагог”. Соціальні педагоги у вільній формі (виступ, малюнок, вірш тощо) презентували себе як фахівця, розкривали найважливіші професійні якості, що формують позитивний професійний імідж, виокремлювали якості, важливі для педагогічного колективу, учнів та їхніх батьків. Висловлюючи своє бачення того, яким повинен бути справжній соціальний педагог, виконавці вправи зазначали: „Із кожним роком упевнююсь ще більше, що особливість діяльності соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу полягає передусім у тому, що, на відміну від соціального працівника, соціальний педагог має справу з дитиною чи підлітком у процесі їхнього розвитку, соціального становлення. Ми починаємо працювати з дитиною в той час, коли вона вже отримала певний соціальний досвід, і, на жаль, не завжди позитивний. Саме тому так важливо співпрацювати не тільки з дитиною, а й з її оточенням для пошуку оптимальних форм взаємодії. Працюючи з дитиною, ми прямо чи опосередковано впливаємо на її мікросоціум, і навпаки – через найближче оточення дитини можемо впливати на неї”; „Помилковим є традиційне твердження, що соціальний педагог вирішує різноманітні проблеми. Не вирішує, а попереджує, використовуючи для цього різні соціально-педагогічні технології, зокрема діагностичні та профілактичні. Превентивна функція реалізується також завдяки консультаційній та просвітницькій діяльності соціального педагога. Посередницька функція в діяльності соціального педагога теж є досить специфічною. Знову ж таки вона руйнує міф про те, що соціальний педагог повинен усе знати. Не можливо знати все. Компетентність соціального педагога, як і будь-якого фахівця іншої професії, передбачає глибокі пізнання саме у сфері своєї діяльності. Не знаючи методики викладання хореографії, не маючи практичного досвіду, не можливо виховати професійного танцюриста. Так само не можливо, а на мою думку, навіть і не припустимо, проводити превентивну та профілактичну роботу з будь-яких соціальних проблем, не маючи ґрунтовних знань і практичного їх застосування. У такому разі можна тільки нашкодити. Саме тому доцільніше залучати до роботи з дітьми та їхніми батьками фахівців відповідних установ”; „Багато професійних ролей сьогодні має соціальний педагог, але, на мою думку, в першу чергу він – захисник. Тому важливим для здійснення соціально-педагогічної діяльності є знання законодавчої бази з питань соціального та правового захисту дитинства, захисту прав людини. Ці знання, як і професійні вміння соціального педагога, потребують постійного вдосконалення. Професійне самовдосконалення вважаю запорукою досягнення успіху в роботі соціального педагога. Теоретичні знання повинні обов’язково підкріплюватися практикою, і навпаки, практична діяльність ґрунтується на теоретичних знаннях. Наявні соціально-педагогічні технології – це основа соціально-педагогічної діяльності. Незмінним є алгоритм їх реалізації,

проте форми і методи, які застосовують у межах цих технологій, є індивідуальними для кожної життєвої ситуації. Найбільш ефективним засобом підвищення професійної майстерності, вдосконалення знань, умінь та навичок професійної діяльності є участь у практичних семінарах та тренінгах, у цьому я переконалася на власному досвіді”.

Наступна вправа, яка сприяє усвідомленню значущості професії „соціальний педагог” та виявленню вміння говорити, – „Презентуй свою професію”. Її завданням було підготувати виступ на будь-яку соціально-педагогічну проблему до батьківських зборів, який повинен містити важливу та необхідну для сприймання інформацію. Головна мета цієї вправи – розвиток риторичних умінь соціальних педагогів та опанування емоційним станом.

Логічним продовженням цієї вправи щодо розвитку умінь правильно спілкуватися та вести діалог було тренінгове заняття „Вчимося ефективно спілкуватися”. Його проведення мало на меті розвиток у соціальних педагогів комунікативних навичок, умінь взаємодіяти, здатності поводитися відповідально. Теоретичний матеріал, який містив базові положення теорії спілкування (активне слухання, вербальні і невербальні засоби комунікації, бар’єри спілкування, правила ефективної взаємодії з різними типами людей тощо), подано тренером у формі дозованих інформаційних повідомлень, розрахованих на 10–15 хвилин. Кожна інформація супроводжувалася набором різноманітних практичних завдань (проблемні питання для „мозкового штурму”, опитувальники, рольові ігри, робота з роздатковим матеріалом тощо), які передбачали використання індивідуальних, парних та групових форм роботи із соціальними педагогами.

Під час зворотнього зв’язку соціальні педагоги зазначали, що для них було надзвичайно важливо усвідомити якості та вміння, необхідні для ефективного спілкування, оволодіти прийомами активного слухання, відпрацювати навички „Я-повідомлення”, опанувати основні прийоми відповідальної поведінки. Ці знання і вміння, на думку соціальних педагогів, знадобляться в повсякденному спілкуванні з дітьми, вчителями й батьками. Проведення тренінгів зі спілкування сприяло виробленню в соціальних педагогів умінь ефективного обміну інформацією, узгодженню спільних дій, здатності позитивно вплинути на настрій, поведінку, переконання співрозмовника, вміння адекватно сприймати партнера по спілкуванню і знаходити на цій підставі порозуміння з ним.

Для професій типу „людина–людина”, до якого зараховуємо професію соціального педагога, характерними є креативність та творчий підхід до власної діяльності. Курсом „Імідж соціального педагога” передбачено виконання завдань, які мають творчо-пошуковий характер. Ці завдання сприяють розвитку індивідуальності, розвивають вміння знаходити та розвивати власне „Я”, допомагають посилити інтелектуальні можливості, пробудити емоційну зрілість.

У межах спецкурсу соціальним педагогам запропоновано виконати вправу „Я ідеальний соціальний педагог” і скласти власну формулу оптимізму. Ця вправа сприяла поетапному порівнянню з попередньою вправою „Я як реальний соціальний педагог” та усвідомленню соціальними педагогами процесу

постійної самореалізації.

Наведемо декілька прикладів того, яким повинен бути ідеальний соціальний педагог із позиції слухачів курсу: „Ідеальний соціальний педагог повинен бути психологічно та юридично грамотним, чітко усвідомлювати своє призначення, роль та місце у суспільному житті країни. Адже головний предмет діяльності соціального педагога – це Особистість, і в першу чергу Особистість в процесі свого становлення – Дитина. Саме тому соціальний педагог, як і лікар, не має права на помилку. І тут у пригоді стануть такі якості, як відповідальність, самокритичність, самоконтроль, адекватна самооцінка (не тільки свого Я, а й своїх особистісних та професійних можливостей)”; „Ідеальний соціальний педагог – це людина, яка має розвинені комунікативні та організаторські здібності, високий рівень загальної та духовної культури, почуття такту, делікатність, уміння аналізувати соціальні явища та процеси, ідеологічні та моральні принципи”; „Бути ідеальним – важко, адже, крім професійних, кожна людина має й особисті якості, власні емоції та почуття. А професія соціального педагога безпосередньо пов’язана з життєвими історіями, і зазвичай – важкими. Та й сприйняття іншої людини у кожного з нас своє, а для соціального педагога важливо навчитися емпатії та толерантності незалежно від особистого ставлення до клієнта. Саме тому варто створити образ ідеального соціального педагога, щоб, прагнучи до нього на професійній стежині, мати можливість уникати або вчасно виправляти помилки”.

Для формування у соціальних педагогів уміння знаходити альтернативні підходи до вирішення проблем і конфліктів був проведений майстер-клас „Балінтовська група”. Він ґрунтувався на методі групового аналізу і пошуку варіантів вирішення проблем, які виникають у процесі спілкування. Цей метод був розроблений англійським ученим угорського походження Майклом Балінтом і названий на його честь. Під час засідання „Балінтовської групи” учасники мали змогу колективно проаналізувати конфліктні та проблемні ситуації у сфері відносин із суб’єктами взаємодії та знайти їх конструктивне вирішення.

Правилами роботи „Балінтовської групи” визначено конфіденційність, уникнення порад та оцінних суджень, правило „Я-висловлювання”. Простота методики і водночас ефективність вирішення конфліктної ситуації зумовили популярність цієї форми роботи серед соціальних педагогів та активне її використання у ході проведення заходів соціально-педагогічного характеру не лише серед педагогічного колективу, а й під час зустрічі з дітьми, їхніми батьками.

Щоб виявити творчий потенціал та емоційно-почуттєві настрої соціальних педагогів учасникам групи запропоновано написання творчих есе. На роздаткових матеріалах надруковано початок твору, який потрібно було логічно завершити у регламентований час. Творче есе потрібно було продовжити в будь-якому жанрі з використанням ілюстрацій, кросвордів, загадок, віршів тощо, вводячи в текст основні категорії і поняття соціальної педагогіки у метафоричній формі, розкриваючи їхній зміст образно, у дії, у

висловлюваннях, процесі міркувань тощо. Наведемо приклад початку такого есе: „Жив-був цар. І було в нього три сини. Старший був ученим, середній – бізнесменом, а молодший – хотів пізнати себе. І тоді цар наказав няньці покласти йому в рюкзак допитливість і терпіння, спостережливість і чесність, уміння слухати, безстрашність і банку кильки в томатному соусі. Зі сльозами на очах попросився цар з улюбленим молодшим сином і відправив його на пошуки щастя та самореалізації в країну Соціальна Педагогіка. Довго йшов Іван...”.

Для формування цілісного образу соціального педагога та створення гармонійного професійного іміджу була розроблена вправа „Як стаги фізично привабливою й чарівною особистістю соціальному педагогу навчальних закладів?” Для виконання цієї вправи запропоновано обговорити твердження видатних людей: „Тілесність не є вродженою характеристикою людини. Тілесність – це спосіб вираження соціальної сутності особистості, пов’язаної з природною формою її буття” (Л. В. Жаров); „Задані культурою норми символізації тіла ідентичні прийнятій у ній „культури себе” (М. Фуко); „Тілесність людини постає опосередкованим фактором індивідуальної поведінки, орієнтованої на адаптацію особистості до умов її життєдіяльності” (Б. Г. Ананьєв); „Жодна людина не буває повторенням іншої, а сама є неповторною” (Нексе); „Кожна людина – індивідуальність, навіть якщо вона не особистість” (І. Шевельов). Під час обговорення соціальні педагоги дійшли висновку, що сприятливе враження справляють ті спеціалісти, які мають привабливу зовнішність, з гарною самопрезентацією, осанкою; акуратні, зі смаком одягнені, які надають перевагу консервативному стилю в одязі; упевнені, але дуже доброзичливі, товариські, уважні, вміють вислухати; готові швидко включитись у спільну діяльність.

Виконуючи описану вище вправу, соціальні педагоги усвідомили, що привабливість – найцінніша особистісна якість, яка для сучасного соціального педагога є професійно важливою. Привабливі соціальні педагоги володіють принадною силою, вони швидко викликають прихильність, створюють обстановку психологічного комфорту, вміють впливати на людей. Учасники групи дійшли висновку, що привабливість залежить від природних якостей особистості, але її можна також успішно розвивати.

Підсумковим заняттям, присвяченим розвитку професійного іміджу соціального педагога, став круглий стіл „Яким бути професійному іміджу соціального педагога: академічним чи артистичним?”. Його проведення мало на меті узагальнити теоретико-практичні знання спецкурсу та закріпити вміння створювати власний професійний імідж.

Таким чином, особливості інтерактивних методів навчання під час вивчення курсу „Імідж соціального педагога” полягають у можливості вирішення за їх допомогою психологічних проблем у колективі, у високому рівні розумової (інтелектуальної), аналітичної діяльності соціальних педагогів. До того ж, практична діяльність сприяє більш міцному засвоєнню знань, підвищує інтерес до заняття, яке супроводжується позитивними емоціями і сприяє емоційно-інтелектуальному збагаченню навчання.

Література та джерела

1. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход : методическое пособие / А. А. Вербицкий. – М. : Высшая школа, 1997. – 207 с.
2. Вербицкий А. А. Психологические аспекты проблемного обучения / А. Вербицкий. – М. : Знание, 1983. – 95 с.
3. Скрипник М. І. Інтерактивні методи післядипломної освіти / М. І. Скрипник // Професійний розвиток педагогічних працівників : практична андрагогіка : наук.-метод. посіб. / за заг. ред. В. І. Пуцова, Л. Я. Набоки. – К. : Видавничий дім “Букрек”, 2007. – С. 114–140.

Статью посвящено проблеме использования интерактивного обучения в системе последипломного образования во время прохождения курсов повышения квалификации социальных педагогов. Предложено активные формы и методы обучения во время изучения авторской программы курса “Имидж социального педагога”, которая направлена на усовершенствование уровня профессионально-личностных качеств специалиста социальной сферы для дальнейшей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: социальный педагог, профессиональный имидж, профессионально-личностные качества, интерактивные формы работы.

The article is devoted to the problem of the use of interactive learning in post-graduate education while qualification improvement courses teaching on social pedagogue. Active forms and methods of teaching during the course of study the author's program "The image of a social pedagogue" have been proposed, which is aimed at improving the level of professional and personal qualities of social sphere specialist in the future professional activities.

Key words: social pedagogue, professional image, interactive methods and means of studying.